
Jiří Pechar

Projev
při odhalování
pamětní desky
Václava Černého
v České Čermné

Místo, kde se začal rozvíjet život někoho, jehož dílo zasáhlo do historie celého národního společenství, bývá někdy s jeho pozdějšími životními osudy a s jeho tvorbou spjata jen svazkem více méně náhodným. U Václava Černého tomu tak není. A připomínka jeho rodného kraje je víc než jen aktem piety: dovoluje nám uvědomit si v celém dosahu ono hluboké zakotvení v něm, které bylo pro jeho osobnost tak charakteristické a které je také nejlepším východiskem pro zamyšlení nad tím, co tvoří bytostnou jednotu těch mnohostranných aktivit, jimiž byl život tohoto zdejšího rodáka vyplněn a naplněn.

Z perspektivy, která dovoluje přehlédnout celoživotní osudy Václava Černého, není skutečně nic náhodného, že se narodil právě v tomto pohraničním kraji v rodině venkovského pedagoga: už jeho nejranější prožitky spínaly ho tak se všemi těmi generacemi vlasteneckých učitelů, jejichž skromnému a nenápadnému působení vděčil náš národ za to, že byl s to v tak nedlouhém období projít vývojem, který mu dovolil opět se aktivně účastnit kolektivního díla, jímž je utvářena evropská kultura. Václav Černý zůstával celý život dojemně hrdý na to, že je z kraje Jiráskova a Boženy Němcové – jeho *Knížka o Babičce* je právě svědectvím o tom, do jaké míry i autorku Babičky viděl především v její spjatosti s celým tím lidským světem, do kterého byla vřazena svým

narozením. A i když jeho vzdělaností obzor rychle přesáhl i hranice rodné země, nedovedl si nikdy svůj život představit jinak než ve věrném sepětí s ní.

Projevilo se to několikrát v rozhodujících chvílích jeho života, kdy před lákavými možnostmi plně rozvinout svůj talent v cizím prostředí dal vždy přednost tomu, aby ho dal především do služeb domácí kultury, přes všechna osobní omezení, která s tím byla nevyhnutelně spojená. Stalo se tak, už když se jako absolvent lyonského lycea, nezlákán pobídkami, aby se ucházel o přijetí na prestižní pařížskou Ecole normale supérieure, rozhodl k návratu do Prahy, aby tu nastoupil univerzitní studium jako žák F. X. Šaldy, jehož místo měl později zaujmout jako literární kritik i jako jeho nástupce na stoličce srovnávací historie literatury. A ještě než došlo k tomuto převzetí štafety, byl tu opět jiný rozhodující okamžik, kdy bylo třeba volit mezi působením v cizině a působením doma. Na základě své práce o titanismu v západoevropské romantické literatuře se totiž na počátku třicátých let habilitoval na ženevské univerzitě, ale stačila výzva F. X. Šaldy, který v něm viděl už svého nástupce na pražské Filozofické fakultě, a v roce 1936 se Václav Černý po pětiletém působení na zahraničním vysokoškolském učilišti vrátil opět do vlasti. Tady ovšem jeho univerzitní pedagogická činnost byla zanedlouho přerušena zavřením vysokých škol. To už dokázal mezitím zaujmout významné místo v našem kulturním životě i jako literární kritik a vydavatel *Kritického měsíčníku*, který založil v roce 1938. Veřejná kulturní aktivita byla pak provázena i významnou aktivitou v protinacistickém odboji. Je známo, jakým dramatickým způsobem tento úsek jeho života končí: zatčením, vězněním na Pankráci a vyhlídkou na trest smrti, před nímž ho zachránil jen včasný konec války. A když pak jeho poválečná aktivita pedagogická i kritická, při níž statečně čelil všem útokům na svobodu naší kultury, byla brzy po únorovém puči přerušena, když musel opustit Filozofickou fakultu a když vydávání *Kritického měsíčníku*, z něž se mu podařilo vytvořit nejvýznamnější tribunu svobodného myšlení, bylo opět zastaveno, nezbyvalo než vyčkávat, až se za ním znovu zavřou brány vězení. Jestliže snad bezprostředně po únoru uvažoval i o odchodu do zahraničí, tak jedině pro případ, že by se k takovému odchodu odhodlal i tehdejší představitel našeho státu a že by bylo možno čelit totalitnímu převratu vytvořením politické reprezentace na Západě. Uvěznění, které ho skutečně neminulo, by bylo nepochybně skončilo tragicky, kdyby mu našťastí neudělalo konec ono zmírňující justiční persekuce, které následovalo po Stalinově smrti.

Ocitl se tedy znovu na svobodě ještě v roce 1953 a směl dokonce pokračovat ve své vědecké práci jako pracovník Akademie věd. Šikanování, kterému byl později vystaven při prověrkách – byl přeřazen z místa vědeckého pracovníka do Komise pro soupis rukopisů – skončilo paradoxně právě jeho vědeckým triumfem: podařilo se mu totiž objevit a vědecky analyzovat text dosud marně hledané hry španělského barokního dramatika Calderóna a v souvislosti s tím byl pak v roce 1965 jmenován členem Královské španělské akademie.

V roce 1968 se mohl znovu vrátit na Filozofickou fakultu, opět ovšem jen nakrátko. Právě tato nemožnost rozvinout plně pedagogickou aktivitu, na níž lpěl už díky rodové tradici, byla snad největší bolestí jeho života, větší možná než omezení publikační: ona tři období jeho výuky na Filozofické fakultě nepřesáhla dohromady o mnoho počet let, která kdysi mohl přednášet univerzitním studentům švýcarským. Přesto nezůstalo toto přerušované působení bez trvalé a hluboké stopy v našem kulturním životě – dokázal totiž pokaždé seskupit kolem sebe právě nejnadanější mladé lidi, kteří byli s to potom rozvinout jeho podněty ve vlastní vědecké i literární práci.

Okupační léta, která následovala, začínala zlověstně. Pamětníci si připomenou televizní montáž, k níž bylo protizákonně využito i záznamu rozhovoru Václava Černého se spisovatelem Procházkou; jeho jméno se tehdy objevovalo i ve zdůvodněních sovětské intervence prezentovaných východoněmeckým tiskem. Přesto už v roce 1977 Černý patří k předním signatářům Charty 77 a prožívá toto obnovení zápasu za svobodu pln optimistického elánu. Se svou literární činností je nyní odkázán na samizdat, ale publikuje i v Tigridově *Svědectví*. Jeho vědecká reputace i jeho věk ho sice většinou chrání před přímými postihy, ale v době, když už překročil sedmdesátku, je mu nicméně dáno ještě strávit noc na vězeňské pryčně: to když Státní bezpečnost usoudila, že je to nejvýhodnější způsob, jak zabránit jeho účasti na pohřbu jeho dlouholetého přítele Jana Patočky. A jedna režimní zlomyslnost ho zasáhla tenkrát na místě obzvlášť citlivém: úředním nátlakem na obyvatele Černé bylo mu znemožněno trávit, tak jak byl odedávna zvyklý, své každoroční prázdniny v rodném kraji. Píše nyní postupně tři svazky *Pamětí*, v kterých vydává nejen počet ze své celoživotní činnosti, ale pokusí se například i o celkový obraz historie českého protinacistického odboje; bohužel svazek, v kterém hodlal popsat prostředí svého dětství, už napsat nestačil. Obnovení demokratických svobod se nedočkal: umírá v Praze v červenci 1987.

Zůstává nám ovšem jeho dílo. Plány na jeho souborné kritické vydání se sice ukázaly v současných podmínkách jako nerealizovatelné, ale přesto se jeho podstatná část – zejména literárně kritické studie a stati – znovu objevila v knižní podobě. Je tak možno sledovat v retrospektivě i Černého statečný boj s postupnou stalinizací našeho kulturního života, jak ho vedl v předúnorovém období na stránkách *Kritického měsíčníku*, a širšímu okruhu čtenářů jsou konečně přístupny i jeho práce samizdatové. Vydáváno je i to, co zůstalo jen v rukopisech, a alespoň takto, v tištěné podobě, se jeho někdejší posluchači mohou seznámit i s textem přednášek, které mu svého času už nebylo dovoleno odpřednášet. A i když jeho literárně vědecký odkaz zůstává stále živý, to, čím na naši přítomnost působí nejvýrazněji, je především onen osobní příklad statečné nepoddajnosti a mravní poctivosti, jak nám ho zprostředkují jeho *Paměti* a jak dále žije ve vzpomínkách těch, kdo s ním přišli do styku jako jeho literární přátelé nebo jako jeho žáci. Tak to ostatně odpovídá jeho vlastnímu přesvědčení, že osobnost je něčím, co realizované dílo přesahuje a ručí za jeho mravní smysl.

Naše dnešní vzpomínka by tedy měla být zároveň i jakousi výzvou. Výzvou k tomu, abychom smysl onoho života, který se začal před devadesáti lety rozvíjet právě na těchto místech, byli s to stvrdit věrností k hodnotám, které Václav Černý dokázal po tolik desetiletí garantovat svým statečným osobním postojem. Navzdory tomu, že uměl vždy zarputile stát na svém, navzdory pohrdání, s jakým dokázal čelit lidské malosti a zbabělosti, nebyl přitom nikdy člověkem, který by stál v první řadě o to, aby druzí jen přijímali jeho názory. Dovedl respektovat cizí nezávislost – dokonce i u svých sotva dospělých žáků – a cenil si jí, tak jako si cenil nezávislosti své. To, oč mu především šlo, byla poctivost a odvaha, s jakou je každý s to jít svou vlastní cestou. Neboť jen cesty, které se rozbíhají volně různými směry, jsou také s to vždy znovu se setkávat.

Tím je zároveň také řečeno, co pro Václava Černého domov a rodný kraj znamenal: nikoli místo, k němuž člověk zůstává připoután svou nesvobodnou pasivitou, nýbrž stálý zdroj síly k novým výpravám. A jen díky tomu i místo, k němuž je možno vždy znovu a znovu se vracet. A které právě proto nezůstává jen bodem zakresleným v mapách, ale stává se i součástí určitého duchovního zeměpisu, jehož kartografie je rýsována vždy jen liniemi individuální a bytostně prožívané přínáležitosti. Naše dnešní shromáždění budiž nám připomínkou, že v tomto

duchovním zeměpise našeho národního kolektivu má tato vesnička náhodského kraje své dobře vyznačené místo právě díky Václavu Černému.